

Захарова Лада Германівна, 1972 р.н. У 1996 році закінчила Миколаївський державний педагогічний інститут (нині МДПУ) зі спеціальності "Російська мова та література і психологія". Практичний психолог, автор курсу "Розвиток творчої особистості" для середньої спеціальної загальноосвітньої школи мистецтв та прикладних ремесел м. Миколаєва; викладач кафедри "Соціальна робота" факультету політичних наук МФ НаУКМА.

Проблеми пристосування студентів до умов ВЗО нового типу

У статті розглядаються проблеми пристосування студентів до умов ВЗО і можливості етапу преадаптації у їх вирішенні. Автор дає обґрунтування доцільності створення програми активного цілеспрямованого запровадження преадаптаційного етапу на основі Департаменту довузівської підготовки МФ НаУКМА.

Престиж ВЗО залежить від того, наскільки конкурентоспроможні його випускники на ринку праці. Поняття "конкурентоспроможність" у даний час включає у себе не тільки професійну компетентність і знання, але й певні особистісні риси.

До завдань ВЗО елітарного типу (яким вважається і МФ НаУКМА) належить необхідність формування у освіченої молоді таких якостей:

- готовність до 3-5-разової зміни професії за життя;
- високий рівень комунікативних навичок;
- терпимість до відмінностей у поглядах;
- універсальність і гнучкість у професійній компетенції та ін. [1].

Успішність оволодіння і прояву цих якостей залежить від вміння швидко пристосовуватися до нових умов.

Темою цієї статті є спроба розв'язання проблеми формування високого рівня адаптації як одного з головних компонентів успішної життєдіяльності в умовах ВЗО.

У зв'язку з цим необхідно відзначити діалектичний характер поняття "адаптація". З одного боку, воно означає властивість людини, яка характеризує її стійкість до умов середовища, вказуючи на рівень пристосування до неї. З іншого боку, адаптація виступає як процес пристосування людини до змінюваних умов.

Стійка психічна адаптація (адаптованість) – рівень психічної діяльності (комплекс регуляторних психічних реакцій), який визначається адекватною заданим умовам середовища поведінку людини, її ефективну взаємодію з ним та успішну діяльність без значної нервово-психічної напруги. Критерієм зростання нервово-психічної стійкості можна

вважати внутрішню комфортність людини, що визначається збалансованістю позитивних та негативних емоцій [2].

Розвиток процесу адаптації неоднозначний за своїм результатом і значенням з погляду зору успішності його завершення. Успішність переадаптації до незвичних змінюваних умов життєдіяльності здебільшого детермінована адаптаційними здібностями. Отже, і адаптивність як властивість людини, і адаптованість як результат процесу пристосування нерозривно пов'язані.

Розгляд проблеми адаптації студентів до умов ВЗО знаходить відображення у достатній кількості досліджень, які торкаються різних складових цієї проблеми. Наприклад, яким чином стилеві особливості саморегулювання впливають на успішність оволодіння навчальною діяльністю студентами [3]. Або як рівень прагнення до самореалізації впливає на мотиви навчання [4].

Привертає увагу дослідження СПС Волинського держуніверситету, проведене серед студентів-першокурсників з метою виявлення типів особистісних проблем, що виникають у них при включенні до соціально-психологічного простору ВЗО [5].

За результатами дослідження визначилося три основні типи проблем:

1. **Мотиваційні.** Проблеми, викликані відсутністю особистісних мотивів під час вступу до ВЗО (мотиви були поверхові, або абітурієнти керувалися мотивами, нав'язаними іншими, наприклад, батьками).

2. **Раціонального порядку.** Проблеми, спричинені необізнаністю першокурсника щодо системи навчання. Вступивши на перший курс,

студент має певні, як правило, неусвідомлювані або частково усвідомлювані очікування стосовно способів викладу навчального матеріалу, контролю знань, системи регламентації поведінки студента і т.ін. Ці очікування здебільшого пізніше виявляються ілюзорними, що само по собі може стати стресовим фактором, заважає успішному пристосуванню до нових умов.

3. Поведінкові. Ці проблеми пов'язані, як правило, або з неправильною інтерпретацією першокурсником поведінки інших, або з неузгодженістю власної поведінки з ustalеними у студентському середовищі нормами.

Зауважимо, що ці типові проблеми визначалися за фактом їх виявлення у студентів, у яких тією чи іншою мірою спостерігалися ознаки дезадаптації до умов ВЗО. А якщо виявити індивідуальні якості, що впливають на виникнення причин, які супроводжують дезадаптацію, і далі розробити програму такої трансформації цих якостей, котра б дозволила сформувати високу адаптивність як органічну властивість особистості.

Ще раз повернемося до діалектичності поняття адаптації:

- адаптивність як властивість особистості;
- адаптація як процес пристосування до змінюваних умов.

Постає питання: чи можна через цілеспрямований процес адаптації вплинути на рівень адаптивних властивостей, підвищуючи його?

У зв'язку з цим ще один момент потребує детальнішого окреслення. Процес адаптації можна поділити на кілька етапів:

1. Підготовчий (або преадаптація).
2. Етап стартової психічної напруги.
3. Етап гострих психічних реакцій входу (первинна дезадаптація).
4. Етап завершальної психічної напруги.
5. Етап гострих реакцій виходу.

Неадаптованість, або дезадаптація, може бути діагностованою (виявлена) лише через деякий час після того, як людина потрапляє у новий соціально-психологічний простір – на 3-5-му етапі процесу адаптації. У цей час вироблена певна поведінкова стратегія, але стратегія, як виявляється, помилкова – вона вже потребує корекції. І час згаяно, і особистість зазнає певних збитків. Чи можна цьому запобігти?

Повернемося до першого етапу процесу адаптації – підготовчого, або так званого етапу преадаптації. Він має місце у тому випадку, якщо людина припускає або знає з певним ступенем вірогідності

про наступні зміни. Людина акумулює інформаційний запас про середовище її майбутнього існування та умови діяльності, формує інформаційне поле, яке буде одним з джерел дії адаптаційного механізму. Залежно від індивідуальних властивостей та якостей особистості преадаптивна поведінка може носити активно-цілеспрямований або пасивний характер. Крім того, значну роль тут відіграє і рівень мотивації до діяльності у заданих умовах.

Перший тип характеризується прагненням одержати якомога більше інформації, виявляючи активний інтерес та використовуючи будь-які можливості для її одержання. У цьому типі, крім активного споживання інформації, має місце і своєрідна внутрішня інтелектуальна та волева діяльність щодо підготовки до змінюваних умов існування. Зрозуміло, що такий ґрунтовний підготовчий етап підвищує успішність перебігу наступних етапів процесу адаптації.

Другий тип має характер пасивного сприймання одержуваної інформації, яка сама по собі характеризується як випадкова та уривчаста. Споживається та інформація, яка відповідає внутрішнім очікуванням особистості, або сприймається вся інформація, яка відповідає внутрішнім очікуванням особистості, але без критичного оцінювання її вірогідності і необхідності з погляду організації найбільш ефективної взаємодії з середовищем майбутнього існування.

Зіставлення характеристик типів преадаптації з типовими проблемами, які зумовлюють дезадаптацію, демонструє, що проблеми невдалого пристосування цілком співпадають з проявами другого типу преадаптаційної поведінки. Опираючись на все попереднє, можна зробити висновок: розробивши та впровадивши програму формування активно-цілеспрямованого типу преадаптації, можна запобігти більшості проблем, що виникають на інших етапах, а також дати особистості такий інструментарій, який допоможе ефективно пристосовуватися до будь-яких змінюваних умов існування.

Для підтвердження або спростування цієї гіпотези пропонується провести пілотажне дослідження. Базою для цього дослідження має бути Департамент довузівської підготовки (ДДП) МФ НаУКМА.

Обґрунтуванням такого вибору служить, з одного боку, основна мета ДДП – "високоякісна підготовка до проходження вступного тестування, подальшого

навчання в університеті та швидкої адаптації у студентському колективі". Тобто департамент повинен сприяти швидкому пристосуванню у соціально-психологічному просторі МФ НаУКМА [6].

З іншого боку, слухачі ДДП проходять саме етап преадаптації (див. вище). Тут наявні умови для формування активно-цілеспрямованої позиції щодо зміни свого соціально-психологічного простору. Результатом такої роботи для слухачів ДДП повинно стати:

- реальне уявлення про ситуацію у ВЗО нового типу та орієнтування в ньому;
- знаходження особистісних сенсів у буденності навчання, підвищення мотивації навчання;
- розвиток адаптаційної мобільності як властивості особистості.

Програма дослідження передбачає кілька етапів, кожен з яких вирішує певне завдання: діагностика, розробка особистісно спрямованої програми формування поведінкової стратегії за результатами діагностики, апробація програми, контроль та корекція.

Очікуваний результат пілотажного дослідження:

- доведення або спростування гіпотези про можливість спрямування процесу адаптації (у даному випадку його першого етапу) та підвищення у зв'язку з цим адаптивних властивостей;
- встановлення критеріїв, які дадуть змогу прогнозувати з великим ступенем вірогідності рівень успішності пристосування до нового соціально-психологічного простору.

У практичній реалізації слід звертати увагу на наявність одночасно існуючих умов, при яких можна досягнути позитивного результату: по-перше, формування позитивного мислення, яке захищає особистість від стресу адаптації і забезпечують змогу конструктивно сприймати незвичні риси нового середовища; по-друге, розвиток навички перспективного планування свого життя (створення такої Картини Світу, де вступ та подальше навчання у ВЗО є способом самореалізації особистості, а не самоціллю).

Вміння вирішувати ці проблеми дає можливість молоді пов'язувати конкретні проблеми сьогодення зі своїм світоглядним простором, сприяє розвитку зрілої особистості, компетентної як у професійній, так і особистісній сфері.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – С. 8-10.
2. Рабочая книга практического психолога: Технология эффективной профессиональной деятельности: Пособие для специалистов, работающих с персоналом. – М.: Издательский дом "Красная площадь", 1996. – С. 85.
3. Моросанова В.И. Стилевая саморегуляция поведения человека // Вопросы психологии. – 2000. – № 6. – С. 120.
4. Носков В.И. Студент гуманитарного вуза: проблема личностной самоактуализации // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 2. – С. 42.
5. Хазратова Н.В. Включення студента до соціально-психологічного простору ВНЗ: типи особистісних проблем та консультативна робота з студентами // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 2. – С. 5.
6. Положення про департамент доуніверситетської підготовки МФ НаУКМА. – Миколаїв, 1999. – С. 12.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2001р.